

BIJDRAGEN

TOT DE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEDERLANDSCH-INDIË.

BIJDRAGEN

TOT DE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEDERLANDSCH-INDIË

UITGEGEVEN

DOOR

HET KONINKLIJK INSTITUUT

VOOR DE

TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH-INDIË

VIERDE VOLGREEKS.

DERDE DEEL.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1879.

GEDRUKT BIJ H. L. SMITS.

HET EILAND SOEMBA IN 1759.

Uit hetgeen den lezer in de volgende bladzijden over Soemba in 1759 wordt aangeboden, kan blijken hoe bitter weinig men een eeuw geleden van dit eiland wist. Werd er in den laatsten tijd herhaaldelijk geklaagd, vooral door ons met de Timorsche aangelegenheden zoo vertrouwd medelid, H. C. Humme, dat de Regeering zich zoo weinig de ontwikkeling van het belangrijke eiland Soemba aantrekt, dan is er misschien eenige troost in de bevinding, dat onze kennis van dit eiland sedert honderd jaar met reuzenschreden is vooruitgegaan — zie de daaraan in het 36^e dl. der Verhandelingen van het Batav. Genootschap door den heer Roos gewijde bijdrage, — terwijl men uit hetgeen het laatste koloniaal Verslag over het bezoek van het oorlogschip Curaçao mededeelt, de hoop mag koesteren, dat voortaan eene politiek van grootere bemoeiing met de inwendige aangelegenheden van Soemba zal gevolgd worden, te meer noodig, nu dit eiland geregeld door de stoombooten der onderneming Banda wordt aangedaan.

De volgende bladzijden kunnen tevens eenigermate eene aanvulling heeten van het uitvoerige stuk over de zending van Paravicini, vóór korten tijd in de Bijdragen opgenomen.

Naar aanleiding van een in Rade van Indië genomen besluit op den 1 April 1757 ¹, werd het Opperhoofd te Timor aangeschreven het eiland Soemba nauwkeurig te laten onderzoeken, en de Hooge Regeering niet alleen te berichten wat er op dat eiland voorviel en welke produkten het voortbracht, maar ook of het bezit daarvan voor de Compagnie nuttig werd geoordeeld. Deze gaf dientengevolge den 24 September van hetzelfde jaar in zijn schrijven aan de H. R. een vrij korte en oppervlakkige

¹ Besognes der H. R. over de zending van Paravicini als Commissaris naar Timor 1757. (Bijdragen K. I. v. T. L. en V. k. van N. I. 1878, blz. 72.)

beschrijving van dat eiland en zijne bewoners, waaruit ten duidelijkste bleek, dat men er niet veel van wist.

Het eiland was naar gissing zoo groot als Timor; het was welgelegen; het had verscheidene groote en zeer geschikte havens; het was vruchtbaar, het land was echter veelal onbebouwd en zeer hontrijk, voornamelijk was er zeer zwaar Sandelhout. Het had een talrijke bevolking, doch de inwoners waren zeer lui, die zich met patattes en andere aardvruchten behielpen, om de moeite te ontgaan van rijstvelden aan te leggen, daar zij van geen buffels waren voorzien. Het was een zeer onbeschaafd volk, tot de Regenten in cluis, met uitzondering van den Regent van Mangillie, die door lengte van tijd eenigszins was ontbolsterd. Hij was in dat jaar niet op Timor geweest doch had zijnen eerste Tommongon in zijn plaats gezonden, om de geschenken van de Comp. in ontvangst te nemen. Bij die gelegenheid had hij zich beklagd over eenige vijandelijkheden die hem door de bergvolkeren en aanhang van den Soembaneeschen dwingeland Bator Kapidoe waren aangedaan; waartegen hij adsistentie had verzocht. Het Opperhoofd had hem die juist niet ontzegd, maar bij gebrek aan vaartuigen had men die ook niet kunnen zenden.

Het schijnt dat het Opperhoofd dit eiland slechts beschouwde als een voorname bron om aan slaven te komen ten behoeve van de Comp.; want zulk eene gelegenheid als die hier wordt opgegeven was geschikt om met een *formidabele expeditie een coup te doen en een goed getal krijgsgevangenen op te ligten, dat men nooit goedschiks zou kunnen magtig worden*, omdat de Regenten zoo weinig over hun volk te zeggen hebben. Het Opperhoofd zou zeer gemakkelijk de Regenten van Rotti en Savoe kunnen persuaderen om een kans hiertoe te wagen, waartoe de Regenten van Termana en Denka, zich reeds hadden aangeboden op voorwaarde *van vrije buit*. Dat had men hun echter zonder uitdrukkelijke bevelen van de H. R. niet kunnen toestaan, en voor en alear men met 's Comp. bondgenoten van dat eiland daarover had gesproken, en men dat eiland door een bekwaam persoon had laten onderzoeken naar hare ware gesteldheid. Hij (Beynon) zou dit reeds gedaan hebben bijaldien hij den een en ander van de genoemde Regenten had kunnen te spreken krijgen; het was evenwel dit najaar nog tijdig genoeg om dat eiland te laten onderzoeken, waartoe dan ook *bekwame en taalkundige personen zouden worden uit-*

gezocht. Men zou zich gelijktijd kunnen bedienen van het aanbod der Regenten van Rotti, en geen andere onkosten behoeven te maken dan van kruid en lood en het uitreiken van wat rijst en arak, mits de helft der buit voor de Comp. verzekerd werd. Bij die gelegenheid zou hij op dat eiland eenige Termini (merkpalen) laten plaatsen.

Er kwam van dat jaar niets van de voorgenomen zending naar Soemba, evenmin in het volgende; gebrek aan vaartuigen had het Opperhoofd hierin verhinderd. Regenten van dat eiland waren mede niet op Timor verschenen. Intusschen werd Beynon vervangen door het Opperhoofd von Pluskow; in den door beide Opperhoofden onderteekenden brief aan de H. R. van 22 Juni 1758 geven zij bericht dat in de maand October het onderzoek zal plaats hebben. Den 5 October schreef dan ook het Opperhoofd von Pluskow aan de H. R., dat er een vaartuig gereed werd gemaakt om het eiland Soemba te laten onderzoeken en dat door hem daartoe uitgekozen waren, den Burger Hans Erasmusz., den op Koepang wonenden broeder van den Radja van Denka Kotting, en den Tommongon van Koepang Baly, die getrouwd was op Soemba met een dochter van den Radja van Manilie; alle deze personen waren op dat eiland zeer bekend en best in staat daar een nauwkeurig onderzoek te doen.

Den 25 Januari 1759 waren de uitgezonden vaartuigen te Timor terug, waarvan door den Burger Erasmusz. een Relaas van het door hem verrichte aan het Opperhoofd ter hand gesteld en door dezen den 2 October 1759, aan de H. R. werd gezonden met de volgende bewoordingen:

„Wegens het eiland Soemba hebben wij de eer UHEdelGeb. „onderdanig te bedeelen, dat in het voorleden najaar twee prauwen „naar derwaarts zijn gestuurt om hetzelfde nauwkeurig op te „nemen, bij welkers retour onze zendelingen het rapport daar- „van ingeleverd, hetwelk wij dezen bij te voegen de vrijheid „gebruiken; waarbij blijkt de onophoudelijke onlusten en oor- „logen ten dezen eilande, de oorzaken waaruit dezelve voort- „vloeyen en de produkten die hetzelfde levcren en trekt. Wij „verzoeken derhalve UHoogEdelh., hooggerespecteerde en wijdere „bevelen, naar onze geringe gedachten sustinerende dat door het „debiet van 's Comp. Lywaten en door de retouren van Kapas, „Ebbenhout, Karet en Slaven, wel eenig voordeel voor de Comp., „ten minste voor de Inwoonders op Koepang aldaar zoude te „halen zijn, wanneer het UHEdelh. konde behagen ons te kwa-

„lificeren de negorij Batoe Kapadoe buiten staat te stellen van
 „al zulke onlusten te fomenteren, waardoor teffens de Makas-
 „saarsche zeeroovers met meer gemak uit die contreyen zouden
 „te weren zijn.“

De zeeroof der Makassaren nam in dezen tijd meer dan ooit hand over hand toe; door de kloeke houding van de inwoners van Dauw ontkwamen deze aan een voorgenomen aanslag op dat eiland door de Makassaren, die gereed stonden om in 1758 met 24 prauwen het eiland te overvallen, doch zij vonden de bevolking gereed hun *wel te ontvangen*. Toen wendden zij de stevens naar Soemba en Alor, waar zij alles wegroofden, opvatten en in slavernij wegvoerden, wat zij maar grijpen en vangen konden.

Men had bericht dat behalve deze, de Makassaren langs de geheele Noordkust van Timor zeer veel kruid, lood, snaphanen, ijzeren kanonnen en andere krijgsgereedschappen, zoomede lywaten aanbrachten en van de hand zette. De vaandrig der Mardijkers Hendrik Pietersz. had o. a. bij zijn eerste komst op Maubara aldaar twee dezer *smokkelaars* aangetroffen, die hij niet had durven aantasten, omdat hij te zwak was bemand. Die Makassaren verkochten hunne goederen voor een geringer prijs in vergelijking met dien der Comp.; daarentegen betaalden zij een veel hooger prijs voor het was, sandelhout, goud en in specie het koper op Adi en Mantoetoe. Zij geriefden hiermede de vijanden en mededingers der Comp. de Toepassen en Portugezen, met kruid, lood en geweren, die ze buitendien van niemand konden bekomen en bedierven de markt van 's Comp. lywaten, die ze in zoodanige hoeveelheden aanvoerden, dat ook de Zuidkant van Belo door middel der Noord-Belonezen daarmede geriefd werd.

Het was en andere landsprodukten werden door hen vervoerd, zoodat er noch voor de Comp. noch voor de bewoners van Timor weinig of niets meer te bekomen was, waardoor de Comp. in alle opzichten meer schade en nadeel toegebracht werd dan ooit door de vijanden der Comp. zouden kunnen worden gedaan. Zoo gaarne men ook wilde bedacht zijn om die zwerfers van daar te weren, door hun een gevoelige neep te geven, men was daartoe niet in staat, daar men slechts over één kruisvaartuig kon beschikken, waarmede het onmogelijk was hunne lichte vaartuigen te achterhalen, die aanstonds in den wind opliepen en het door middel hunner riemen konden ont-

komen, zoodra zij maar een groot vaartuig in het oog kregen.

De verre afgelegenheid der onder de Comp. behorende eilanden, en de gestadige uit het Oosten of Westen sterk doorwaaijende winden maakten het onmogelijk dat een kruisvaartuig overal kon zijn of zoo schielijk komen als het noodig was; want die zeeroovers gingen af en aan door alle de straten die van Kisser en Wetter af tot Java zich bevinden, en waren in een zoo groot aantal en zoodanig verdeeld, dat de pantjallang overal te laat kwam en ze nooit genoeg kon waarnemen.

Het Opperhoofd verzocht daarom dat voor de door hem overgezonden pantjallang de Garnaal voor het volgende jaar mocht gezonden worden een ander met *vaderlandsche* zeilen toegevoegd en licht vaartuig, latende het aan de H. R. over, of zij niet oordeelden dat het noodzakelijk was, om in plaats van één twee dergelijke vaartuigen, zoo vroeg als het jaargetijde het toeliet, derwaarts te zenden, waarmede het Opperhoofd meende in staat te zijn die zwervers te kunnen attrappeeren, waarvan het eene bij Solor en Mor en het andere tusschen Ende en Soemba kon kruisen.

Bijaldien de H. R. zou kunnen goedvinden hun te kwalificeren aan alle de kruissers den op die Makassaren gemaakten buit toetekennen en uittedeelen — onder reserve van een aandeel voor de Comp. tot goedmaking der kosten voor 's Comp. kruisende vaartuigen — zoo zouden zich mogelijk Inlandsche vaartuigen, zoo op Timor, als op Rotti en Savoellaten vinden, zich op eigen kosten uitterusten om met de kruissers van de Comp. op de Makassaren uitteloopen. ¹

Bij resolutie der H. R. van 5 December 1758 werd bepaald aan het Opperhoofd van Timor te gelasten „om de ligging van „eiland Soemba en eenige klippen en droogtens daaromtrent „optenemen en in de kaarten te verbeteren.“ Dit werd nader aangedrongen in hunne resolutie van 3 December 1759. Het eiland Soemba moet opgenomen en de kaart, waarin ook de droogtens omtrent Poeloe Semaou, Prety, Roty enz. bekend moeten staan, verbeterd worden.

De kopie-kaart in 1757 van Timor ontvangen, als de beste zijnde, werd in Rade van Indië (bij besluit van 26 Juni 1760 gearresteerd) naar het Vaderland te zenden, waaraan ook het volgende jaar gevolg werd gegeven. ² LEUPE.

¹ Brief van het Opperhoofd von Pluskow aan den H. R. van 5 Oct. 1758.

² Ontbreekt in de verzameling der kaarten op het R. Archief aanwezig.

*Relaas gedaan door den Burger Hans Erasmusz.
aan den Ed. Heer Hans Albrecht von Pluskow,
Koopman en opperhoofd des kasteels Concordia en
den ressorte van dien, nopens zijne bevindingen van
het eiland Soemba.*

Den relatant verklaard dat hij nevens den op Koepang wonende Radja van de negorij Denka, Gabriel Kotting, ieder met een vaartuig (Compe. wegen gehuurd en met een breedvoérig instructie voorzien) door welgemelden Heer het Opperhoofd naar het eiland Soemba zijn gezonden, om aldaar naar de ware gesteldheden van dit eiland en het gedrag der Regenten nauwkeurig te informeren; alzoo dezelve al sedert een paar jaren zich niet hebben willen herwaarts vertoonen. Dierhalven den nederigen tekenaar dan bij dezen kortelijks relateert, dat bij aankomste ter negorij Maloloe verstaan hebbende, dat dies Regent van meening was door eenige kleine disputen die van Patawang te beoorlogen, over zulks aan den relatant verzochten om een zendeling naar den Regent van Mangillie ter oproeping naar Maloloe te zenden, ten einde met elkanderen in presentie van den relatant en Radja Kotting nader over deze zaak te spreken. Doch ter opgemelde negorij Maloloe bijeen vergaderd en gemelden Regent van Mangillie naar Patawang gezonden zijnde, ter afvraging of den laatstgenoemden in vriendschap wilde leven dan niet, zoo is door denzelven geantwoord, dat hij zeer gaarne in rust en vrede wilde blijven, indien den Regent van Maloloe zulks wilde. Dierhalven dan door meergenoemde relatant c. s. deze zaak ten beste hadden afgedaan, en die beide Regenten in rust en vrede gesteld.

Even na het afdoen dezer zaak werden al verder door de Regenten van Kapoendoe en Koetoewoe berigt, dat die van Lewa, kort voor onze komst een kwantiteit van vijf en vijftig stuks slaven aan een partij Makassaarsche zeeroovers, dewelke te dier tijd met achttien vaartuigen voor de negorij Lewa hebben gelegen, in geschenk hadden afgegeven, met verzoek om een aanzienlijk getal manschappen in dit jaar te mogen erlangen, ten einde daardoor in staat te worden gesteld om de negorij Maloloe onder de voeten te werpen en totaliter te ruineren. Zijnde gemelde vaartuigen even na de komst van den relatant, van Lewa verder naar hun land vertrokken.

Doch zoodra zulks ver omen hebbende, heeft den relatant

ten eersten een zendeling naar Lewa gezonden om dies Regent te laten ontbieden, die finaal gerefuseerd (heeft) van te komen: zeggende dat dewijl den Regent van Maloloe present was dierhalven niet wilden komen; hebbende gedurig, ja zelfs tot meer dan tien differente keeren derwaarts gezonden, met allerhande goede beloften, en daarbij nog laten zeggen, dat hij niet bevreesd behoefde te wezen, en dat den relatant c. s. door de E. Compe. waren gezonden, om alle onlusten uit de wereld te helpen, weshalve dan maar zoude overkomen, opdat men in staat kon zijn deszelfs pretentie van een kattie en zeven thayls goud, hetwelk door Maloloe van Lewa ontvangen was, wegens aangegane trouwbelofte door des eerstgenoemens zuster met den laatstgenoemden Regent, zoo veel mogelijk zien ten besten te schikken. En vermits deze de hoofdreden der ontstane onlusten dezer beide Regenten zijnde, omdat den eerste deze verbindtenis niet was nagekomen, en overzulks door den laatst daarover zeer verdrietig en aangedaan schijndt te wezen, zoo is den relatant c. s. ten eenemaal buiten staat geraakt deze zaak, door het achterblijven van meergerepten Lewa's Regent, in een goeden plooi te brengen, waarvan tot leedwezen heeft moeten afzien, hebbende ook zijdelings vernomen dat den Regent van Lewa meermeld dagelijks in ruzie leefd met die van Taboendoeng, zijnde dit een negorij die tot nogtoe niet onder de Compagnie behoord. Kort te gaan de Soembanezen beoorlogen de een den andere zonder oponthoud; zoo dat men zich van dit eiland geene voordeelen kan beloven, zoo lang als het niet tot rust is gebracht; en zoo veel men gehoord en gezien heeft, geschied alles door opstoken en toedoen van de negorij Batoe Kapedoe, voor wien alle de andere negorijen een groote vrees hebben, om dat dezelve te magtig is, en zoolang Batoe Kapedoe niet verslagen of onder 's Compe magt gebracht is, zoude dit eiland nooit in goede rust kunnen geraken. Want deze negorij profiteerd van de onlusten, gevolgelyk fomenteert dezelve, dierhalve alle negorijen zich dagelijks in rep en roer bevinden; zijnde genoemde Batoe Kapedoe een vijand van de E. Comp. die de andere negorijen tegenhoud van tot de Compe te komen of hare produkten aan de Compe of 's Compe onderdanen te verkoopen. Leverende alles wat zij nog hebben, aan de Makassaarsche zeeroovers, die haar daartegen met de benoedigheden aan lijwaten, kruid, lood enz. wederom voorzien en dierhalven van haar geprotegeerden in tegendeel 's Compe volkeren vijan-

delijk behandeld worden; zoo als den ondergeteekende is gebeurd bij het halen van drinkwater op de negorij Mangadoeijong, zijnde van daar door de wapenen verjaagd.

Verders verklaard den relatant, dat sederd zijn aanwezen tot Soemba, door deze menigvuldige strubbelingen geen volk heeft willen afkomen, om volgens ouder gewoonte te kunnen negotieeren; makende echter uit alle omstandigheden het besluit, dat in dien dit geheele eiland onder de E. Comp^e kwam te geraken en de negorij Batoe Kapedoe ten onder gebracht was, als dan jaarlijks van daar zou kunnen vervoerd worden, omtrent een scheepslading sandelhout, een goede kwantiteit slaven, en 1500 à 2000 pikols ruwe of van de pitten nog ongezuiverde kapas, item veel tripang, zwart ebbenhout, karet, kleedjes als sarongs enz., lijnen en zeilgaren. Zijnde daarentegen wederom zeer getrokken blauwe, witte en geele lijwaten, ook korallen en andere snuisterijen, die eveneens in zeer aanzienlijke kwantiteit aldaar te verdebiteren zijn; kunnende op alle deze en de veele andere negorijen, waarvan men het ware getal nog niet kan opnoemen, jaarlijks wel twintig prauwen met die landsprodukten volladen en gerieft werden, dat een goed voordeel voor de E. Comp^e en teffens ook voor de arme Koepaneesche inwoonders zoude wezen. Doch kan men alsnog de soorten en prijzen van de aldaar vallende koopmanschappen nog niet nauwkeurig bepalen, voor en aler men het geheele, tot rust gekomen en gebrachte, eiland opregt zal hebben opgenomen.

Ten besluite relateerd den teekenaar nog, dat de mede derwaarts gezonden 's E. Comp^e kaartenmaker Frederik de Bruyn bij haar lieder komst op Savoe, den 1 November A. P. des avonds in donkeren was over boord gevallen en verdronken; zijnde door de felle stroomen zoo voorts naar den grond getrokken zonder dat men hem konde te hulp komen, en wijders dat met den relatant herwaarts gekomen zijn, de Koningen van Mangillie en Maloloe, de laatste om hulp van de E. Comp^e tegen de zeeroovers te verzoeken.

(*onder stond*): Aldus gedaan en gerelateerd tot Coepang op Timor den 25 Januarij 1759.

(*Was geteekend*), HANS ERASMUSZ.